

DESPRE APARIȚIA ȘI DESVOLTAREA PATRIARHATULUI PE TERITORIUL REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

DE

D. BERCIU

În tratarea problemei patriarhatului de pe teritoriul Republicii Populare Române întâmpinăm foarte mari dificultăți. Acestea se datoresc unor cauze multiple. În săpăturile din trecut nu s'au cules toate datele științifice, care ar fi trebuit notate chiar în timpul săpăturilor. În muzeele și colecțiile particulare din țară se află un imens material arheologic, încă inedit, iar în carnetele personale ale arheologilor se găsesc informații științifice prețioase netipărite. De aceea, hotărîrea conducerii Institutului nostru de a publica anul acesta toate descoperirile arheologice din trecut este menită să contribuie în mod concret la îmbogățirea materialului documentar, și prin aceasta, la dezvoltarea științei istorice românești. Lipsa unor studii de etnografie și de paleoantropologie se răsfrînge în chip negativ asupra istoriei vechi a patriei noastre. Materialul osteologic din săpăturile de până acum n'a format încă obiectul unor cercetări de specialitate, așa încât istoricul nu poate avea la îndemână date precise pentru reconstituirea faunei diferitelor epoci ale dezvoltării istorice a societății omenești de pe teritoriul țării noastre. Același lucru trebuie spus și despre floră. Ne lipsesc de asemenea și hărțile istorice pe epoci și culturi. Abia publicarea Repertoriului Arheologic și a hărților adiacente va înlătura de sigur această mare lacună. O confruntare a tuturor izvoarelor — singura metodă care ne poate duce la concluzii omnilaterale asupra unei epoci sau a unei probleme date — nu este posibilă în prezent.

La noi nu s'a valorificat încă nici moștenirea din trecut a arheologiei românești și este „*imposibil a merge înainte și a duce înainte știința fără a supune unei analize critice tezele și părerile învechite ale specialiștilor consacrați*“, așa cum subliniază I. V.

Stalin ¹⁾). Influența științei arheologice burgheze, cu teoria „migraționistă“ (r. „invazionistă“), cu teoria „matriarhatului nearian“ și a „patriarhatului arian“ înfrâna încă dezvoltarea arheologiei românești. cât și punerea curajoasă a unor probleme noi.

Istoria societății primitive de pe teritoriul patriei noastre nu este încă așezată pe baze solide cu un conținut bine definit, cu limite precise și cu stabilirea temeinică și justă a principalelor ei forțe motrice. De aceea, și rezolvarea unor probleme speciale, cum este aceea a patriarhatului, se lovește de greutateți metodologice și teoretice însemnate.

Totuși, pentru prima dată la noi, în 1947, în *Manualul unic de istorie a României*, se punea problema patriarhatului, iar proiectul de program al cursului universitar de istorie a R. P. R. de pe anul școlar 1949/1950 i-a dat locul ce i se cuvine în istoria societății primitive de pe teritoriul patriei noastre. În schimb, la Conferința arheologilor ținută în Octombrie 1949, problema patriarhatului a fost foarte puțin atinsă în discuțiile și în rapoartele prezentate, cum foarte just a arătat observațiunea tov. Acad. Mihail Roller ²⁾). Rezolvarea problemei patriarhatului devine deci o sarcină a istoriografiei românești.

În lumina celor de mai sus, trebuie privită punerea aici a problemei patriarhatului și încercarea noastră de a găsi o soluție. Realizările științei sovietice ne ajută azi în mod esențial la punerea cu curaj a acestei probleme. Se știe că istoriografia sovietică a așezat la baza istoriei societății primitive învățătura stalinistă despre tipurile istorice de relații de producție. Obiectul istoriei primitive îl constituie orânduirea comunității primitive ca tip de relații de producție, cu istoria dezvoltării tehnice, cu formele și relațiile sociale, cu ideologia, gândirea, limbajul, etc., toate considerate în dezvoltarea lor dialectică ³⁾). Istoria societății primitive face trecerea spre istoria societății împărțită pe clase. Legătura aceasta o face patriarhatul.

Patriarhatul reprezintă o anumită etapă în dezvoltarea societății primitive, prin care au trecut toate popoarele civilizate, precum și o anumită organizare socială, exprimată prin ginta patriarhală.

¹⁾ În „Bolșevic“, Nr. 3, 1947.

²⁾ Studii și cercetări de istorie veche, I, 1950, p. 163.

³⁾ Cf. M. O. Cosven, *Matriarhatul*, Edit. Acad. de Științe a U. R. S. S., Moscova-Leningrad, 1948, cap. III, p. 310 și urm.

El este rezultatul istoricește necesar al unei lungi dezvoltări a societății primitive și reprezintă *un pas înainte* în istoria acestei societăți.

Caracterizarea acestei trepte din dezvoltarea socială se face în raport cu starea forțelor de producție și a formelor orânduirii sociale, apărute ca rezultat al modificărilor în sistemul de producție.

Numai acest fel de a interpreta patriarhatul — așa cum ne arată învățătura marxist-leninistă — ne ajută să înțelegem în mod științific toate aspectele acestei epoci și să privim patriarhatul ca un fenomen pe deplin *firesc* și *logic*, și ca un real progres față de *matriarhot*.

Apariția patriarhatului pe teritoriul R. P. R. Primele elemente ale patriarhatului apar în sânul vechii societăți omenești organizate pe baza matriarhatului. În condițiile descompunerii gintei matriarhale întâlnim elemente noi, care vor caracteriza noua crânduire patriarhală. Procesul apariției patriarhatului este îndelungat și complex. El e legat de dezvoltarea forțelor de producție ale triburilor băștinașe cu o cultură neolitică. Dezvoltarea acestor forțe de producție a determinat răsturnarea regimului matriarhal și înlocuirea lui prin patriarhat. Lupta formelor noi cu formele vechi a durat mai multe secole, iar rămășițele matriarhatului au persistat chiar și dincolo de epoca patriarhală.

Fr. Engels a arătat că trecerea dela matriarhat la patriarhat reprezintă o cotitură de însemnătate universală în istoria societății primitive ¹⁾. Această cotitură a însemnat răsturnarea bazei materiale a dominației femeii din epoca matriarhatului, pe care o constituie gospodăria casnică a comunității primitive. Rolul economic al femeii a trecut pe plan secundar. Cantitatea și valoarea muncii femeii au rămas în urmă față de munca bărbatului. Acest eveniment este legat de o serie întreagă de transformări adânci în economia, în relațiile sociale și în apariția proprietății private de mai târziu. Aceste transformări s'au petrecut și pe teritoriul țării noastre, și ele pot fi descoperite.

În limitele matriarhatului de pe teritoriul Republicii noastre, se produsese o reală creștere a forțelor de producție față de trecut. Dezvoltarea mai departe a acestor forțe de producție a dus la apa-

---

¹⁾ Fr. Engels, *Origina familiei, a statului și a proprietății private*, ed. 1949, p. 58.

riția patriarhatului. Fără îndoială că apariția prelucrării cuprului a însemnat o sporire a forțelor de producție. Primele obiecte de cupru se ivesc pe teritoriul R. P. R. destul de timpuriu, ele asociindu-se cu culturile neolitice din prima perioadă a treptei mijlocii a barbariei, când economia primitivă se caracteriza prin agricultura primitivă și creșterea primitivă a vitelor. În mediul culturilor eneolitice s'au descoperit, însă, nu numai podoabe de cupru, dar și unelte de muncă: *sule* cu secțiunea dreptunghiulară, *undite* pentru pescuit¹⁾ dălțițe, securi plate, lame de briceag și securi cu gaură de înmănușare (tip Vidra-Ilfov), precum și puninale de aramă. Este de remarcat numărul destul de mare al sulelor de cupru, care serveau la prelucrarea pieilor în vederea procurării îmbrăcămînții și a altor obiecte de piele (saci, săculețe, căciuli, cojoace, burdufe pentru brânză, etc.). Aceeași întrebuintare o aveau și *sulele de os*, al căror număr este mult mai mare în straturile de cultură eneolitică, decât în cele neolitice. Numărul lor sporește în raport direct cu dezvoltarea creșterii vitelor.

Totuși, obiectele de cupru nu pot fi un criteriu de despărțire netă între două trepte de dezvoltare ale societății primitive. Savantul sovietic S. V. Kiseieff a arătat foarte de curând²⁾ că această despărțire este arbitrară și contrarie tezelor lui Engels. E drept că și săpăturile din țara noastră dovedesc că arama și bronzul n'au reușit să înlocuiască cu totul uneltele de silex și piatră. Prin urmare, întrebuintarea cuprului e un fenomen de importanță relativă.

Abia creșterea vitelor va aduce o modificare radicală în sistemul forțelor de producție, ceea ce a făcut pe Fr. Engels să pună această ocupație la baza trecerii dela treapta inferioară a barbariei la cea mijlocie³⁾. Fr. Engels atribuia creșterea vitelor treptei mijlocii a barbariei, în cuprinsul căreia *apare și se dezvoltă patriarhatul*. Triburile cu cultură neolitică de pe teritoriul Republicii noastre cunoșteau creșterea primitivă a vitelor, care a modificat producția și a permis acestor triburi să treacă la o nouă treaptă de dezvoltare, superioară. Ca vechime, creșterea vitelor din țara noastră, ca și din țările învecinate, se plasează pe la sfârșitul mileniului IV

¹⁾ Ca la Gumelnița (Dacia, II, p. 98—99, fig. 74), Căscioarele (Dacia, II, p. 96, fig. 49, 10—13), Săleuța-Dolj sau Pietrele-Vlașca.

²⁾ În recensia făcută manualului lui Ravidoncaș, în *Krathie Soobșecnia*, vol. XXVIII, 1949, p. 117—123.

³⁾ Cf. Kiseieff, L. c.

î. e. n. În majoritatea cazurilor, susținea recent S. V. Kiseleff (*O. c.*), creșterea vitelor apare și se răspândește larg în același timp sau aproape în același timp cu începutul prelucrării cuprului, și numai acolo unde această prelucrare a cuprului și a bronzului începe mai târziu; acolo, evident, creșterea vitelor domestice a început în mediu pur neolitic. Se știe că straturile cu cultură precucuteniană din Moldova, ca de pildă la Izvoarele, jud. Neamț, conțin obiecte de cupru, găsite la un loc cu oase de animale domestice¹⁾. În schimb, în cel mai vechiu neolitic din Moldova, descoperit anul trecut la *Glăvăneștii-Vechi*, jud. Iași, s'au semnalat oase de animale domestice, fără a fi asociate cu obiecte de cupru²⁾. În stadiul actual al cercetărilor din țara noastră, se pare că începutul creșterii vitelor se petrece într'un mediu pur neolitic, dezvoltându-se apoi paralel cu prelucrarea cuprului și a bronzului, dar într'un ritm mult mai viu.

Oasele de animale domestice se înmulțesc în straturile de cultură eneolitică. Ele oglindesc descompunerea sistemului vechiu al gospodăriei neolitice, și aceasta într'un mod mai concludent decât obiectele de cupru, al căror număr sporește și el. Predomină animale domestice de turmă sau cireadă: oaia, capra, boul, porcul, calul — animale care aveau să servească în chip multilateral nevoilor oamenilor. Odată cu aceasta sporește și numărul uneltelor de muncă din oase și coarne de animale, precum și al armelor.

Plastica zoomorfă din această perioadă dobândește și ea pentru noi toată însemnătatea ei ca posibilitate de cunoaștere a condițiilor vieții materiale a societății. E suficient să ne gândim la reprezentările plastice zoomorfe din toate stațiunile eneolitice dela noi și la interesanta „turmă“ dela Hăbășești, jud. Roman, care cuprinde chiar specii felurite de animale, modelate în lut. Idolii zoomorfi stau în legătură cu creșterea vitelor. Trebuie subliniat că reprezentările de ovine (berbeci) întrec ca procent pe toate celelalte: o dovadă a creșterii oilor în turmă. Față de fazele precedente ale neoliticului, eneoliticul din țara noastră oferă un număr de reprezentări zoomorfe, care începe să pună în cumpănă predominarea plasticei feminine de până atunci — oglindirea în momentele arheologice a matriarhatului. În repertoriul formelor ceramice, încep să

1) Studii, I, an. 2, Ianuarie-Martie 1949, p. 126.

2) Studii și cercetări de istorie veche, I, 1, 1950, p. 29.

apară din ce în ce mai multe și mai variate *strecurători de lut*, folosite la prepararea cașului ¹⁾.

Dar în procesul muncii se constată de asemenea, în perioada de trecere spre epoca bronzului, o adâncire a diviziunii naturale a muncii, a specializării în prelucrarea silexului (vezi depozitele de silex brut semi-lucrat sau de unelte lucrate), a pietrei și a unor ustensile. Avem de pildă, greutățile de țesut, care apar sub formă de mari depozite asemenea celui descoperit anul trecut la Verbicioara-Dolj (120 exemplare) într'o locuință, la un loc cu pietre lucrate (mojare și pistile, servind la preparatul colorilor vegetale necesare vopsirii țesăturilor) și cu adevărate „fiare de călcat“ din piatră, care erau folosite la întinsul țesăturilor; sunt similare celor descoperite în horodiștile slave de pe Volga, săpate în 1934—1935, de către P. Tretiakov și aparținând unei orânduiri patriarhale ²⁾. În domeniul activității de prelucrare, țesutul a avut o importanță deosebită și a rămas o trăsătură esențială a patriarhatului, fiind într'un raport strâns, nu numai cu dezvoltarea agriculturii, dar mai ales cu aceea a creșterii vitelor.

Reflectarea schimbărilor adânci petrecute în organizarea comunei primitive în perioada eneolitică, ne-o redau și așezările vremii. E vorba de acele așezări — cetăți (*grădiști, gorodiști, horodiști*) — care vor căpăta un caracter și mai pronunțat în epoca bronzului. Triburile iau măsuri de apărare a așezărilor, înconjurându-le cu șanțuri de apărare ca la Cucuteni, Frumușica-Neamț, Hăbășești-Roman, etc. Unele așezări au aspect de „Cetate“ sau „Cetățuie“ prin caracterul însuși al terenului (boturi de deal); altele însă, rămân încă deschise, fie în formă de *tel* (măgură), fie de așezare pe terasele apelor. Prezența întăriturilor cu scop defensiv este sporadică, dar ea oglindește direcția nouă a dezvoltării grupărilor tribale: *începe să se accentueze caracterul războinic al societății din perioada incipientă a patriarhatului*. Acestui fenomen nou i se datoresc, în bună parte, credem noi, acele incendii masive din așezările premergătoare epocii bronzului și chiar acelea din aglomerările tribale ale acestei epoci. Din sânul societății gentilice patriarhale, încep să se ridice unele căpetenii cu atribuțiuni multiple, printre care și aceea de șef militar.

¹⁾ *Dacia*, II, p. 58, fig. 27, 11 și 13. Un exemplar de mari dimensiuni descoperit la Pietrele-Vlașca (inedit).

²⁾ Deși se datează în sec. III—V e. n. A. V. Arțilovsehi, *Introducere în Arheologie*, 1947, p. 125: „fiarele“ s'au găsit la un loc cu fusaiole și sule de fier.

Prezența acestor căpetenii ne-o indică așa numitele „sceptre de comandă“ dela Fedeleșeni-Roman, Sălcuța-Dolj, Casimcea-Tulcea¹⁾, Palade-Dâmbovița și Pietrele-Vlașca (ghioagă). Practicarea războiului dintre triburi este o urmare a procesului de acumulare de bogății ce-și face loc în grupările tribale, care încep să recurgă la jaf. Familiile caută să-și formeze gospodării proprii. Alături de locuințele mari, destinate membrilor mai multor familii aparținând gintei matriarhale — cum pare a fi o locuință dela Hăbășești — întâlnim locuințe mici, pentru o singură familie, având un inventar propriu, uneori destul de bogat. Casa de o formă aproape pătrată dela Pietrele, jud. Vlașca, și atâtea altele din așezările eneolitice, reflectă această luptă a familiei pereche de a se desprinde de gospodăria comună a gintei și a crea o gospodărie pe socoteală proprie, începând deci să joace un rol de celulă economică. Aceasta este o caracteristică a familiei patriarhale, care se oglindește mult mai concret în monumentele primelor culturi ale epocii bronzului. Astfel, cele 15 locuințe ale tribului cu cultură Coțofeni dela Câlnic, jud. Alba, au magazii de provizii, rezervoare pentru apă și cuptoare²⁾, fântâna rămânând însă comună.

În concluzie, putem spune că perioada incipientă a patriarhatului coincide cu eneoliticul. Întregul aspect al culturilor eneolitice de pe teritoriul R. P. R., tipul locuințelor, topografia așezărilor, inventarul culturii materiale, prezența crescândă a obiectelor de aramă — unelte de muncă, arme și podoabe și chiar tipare ale acestora — accentuarea diviziunii naturale a muncii, dar mai ales dezvoltarea creșterii vitelor, toate acestea dovedesc că regimul matriarhal se găsea în plin proces de descompunere la începutul mileniului II î. e. n. și că elementele esențiale ale noii orânduiri patriarhale se și formaseră, fără însă ca relațiile de patriarhat să-și fi dobândit încă întreaga soliditate. Schimbările începuseră, după cum am văzut, cu uneltele de producție, care sunt „*elementul cel mai mobil și mai revoluționar al producției*“, cum ne învață I. V. Stalin³⁾. Nici creșterea vitelor nu ajunsese încă, în prima parte a treptei mijlocii a barbariei (eneolitic), la o dezvoltare autonomă

¹⁾ Dacia, VII—VIII, 1937—1940, p. 85—91; aci e vorba de un mormânt.

²⁾ Deutsche Forsch. im Südosten, I, 1942, p. 199 și urm. și vol. II, 1943, p. 440 și urm.

³⁾ I. V. Stalin, *Despre materialismul dialectic și materialismul istoric*, ed. P.M.R., 1948, p. 61.

față de agricultură. De altfel, problema corelației istorice dintre agricultură și creșterea vitelor va trebui studiată și la noi pe baza rezultatelor științei actuale sovietice¹⁾.

Desvoltarea patriarhatului pe teritoriul R. P. R. Creșterea vitelor în turmă. Orânduirea gentilică patriarhală este deplin formată în epoca bronzului, adică în a doua fază de desvoltare a treptei mijlocii a barbariei, potrivit ultimei clarificări dată de știința sovietică periodizării lui Engels²⁾. Treapta de mijloc a barbariei cuprinde cele mai adânci prefaceri sociale și o serie de inovații tehnice, pe care le-a cunoscut și societatea de pe teritoriul R. P. R. În această epocă, bărbatul va ocupa locul hotărîtor, în producția ei atât de variată și, implicit, în societate.

Creșterea vitelor în turmă este însă fenomenul esențial, care provoacă modificările interioare profunde în sistemul de producție. Triburile locale au ajuns pe această treaptă la o formă superioară a creșterii vitelor. În literatura etnografică sovietică predomină părerea că forma de rătăcire nomadă, legată de creșterea vitelor în stil mare, prezintă o formă târzie de înaltă specializare a vieții economice, care a fost posibilă numai în cursul unei lungi desvoltări istorice³⁾. Pe teritoriul patriei noastre, creșterea vitelor avusese o vechime de cel puțin un mileniu; în acest răstimp, triburile băștinașe cu o cultură neo- și eneolitică dobândiseră tot mereu experiențe noi în procesul muncii, cerut de ocupațiunea bărbatului cu creșterea vitelor.

În cursul mileniului II î. e. n., s'a adăugat și un factor nou, de care trebuie să ținem seama și care a influențat în mod favorabil desvoltarea creșterii vitelor în cirezi. În epoca aceea, a fost în Europa o perioadă *xerothermică*⁴⁾, ale cărei urmări s'au resimțit în economia societății primitive și de pe teritoriul Republicii noastre. Seceta a provocat scăderea apelor și scoborirea triburilor până pe ultimele terase ale Dunării și ale celorlalte ape. Uneori monumentele primelor culturi materiale ale epocii bronzului se află sub nivelul actual al apelor Dunării. În săpăturile din 1932 dela Os-

1) S. A. Tocarev, în *Sovietseala etnografia*, Nr. 1, 1949, p. 224; autorul arată că problema este mult mai complicată decât își închipuiau economiștii burghezi.

2) Vezi discuțiile la: S. V. Kiseleff, l. c.

3) S. A. Tocarev, în *Sovietseala etnografia*, Nr. 1, 1949, p. 224.

4) V. Ravdonicas, *Istoria societății primitive*, vol. I, 1939, p. 248; vol. II, p. 288 și urm.

trovul Corbului, jud. Mehedinți, s'au descoperit vase caracteristice culturii Coțofeni sub apele Dunării. La începutul treptei inferioare a barbariei (neolitic) climatul era în general mai umed și debitul apelor mai mare decât în mileniul II î. e. n.

Dar fenomenul se petrece și invers: triburile se urcă până peste 1300 m altitudine în Carpați, în căutarea pășunilor de vară. Pe înălțimea Gugu, din munții Țelnei, jud. Alba, s'a descoperit în 1943 o așezare de munte, un tip de gospodărie pastorală în care însă se practica și agricultura pe o scară restrânsă, atâta cât permite mediul geografic la 1276 m altitudine. În stratul de cultură Wietenberg (epoca bronzului), de pe înălțimea Gugu, am dat peste multe oase de animale domestice, dar și peste câteva râșnițe de mână¹⁾. În apropiere se află și azi cele patru fântâni de sub Piatra Bârlogului, unde continuă și în zilele noastre aceeași viață pastorală, care se reflectă și în denumirea „Pietrei Bârlogului”. Stratul de cultură este subțire și el dovedește o locuire numai în timpul verii, în epoca pășunatului de vară.

În 1947 s'a descoperit un depozit de bronz în munții Cibinului, la 1315 m altitudine, în apropiere de stațiunea climaterică dela Păltiniș, jud. Sibiu²⁾. Prezența acestui depozit în Carpați — ca și a altora — trebuie pusă de sigur în legătură cu folosirea în timpul verii a pășunelor plaiurilor carpatice de către triburile de păstori traci. Tot așa, unele obiecte arheologice, descoperite până către 2000 m altitudine³⁾, au fost duse acolo în timpul pășunatului de vară.

Foarte interesante din punct de vedere istoric sunt însă așezările triburilor cu cultură Coțofeni, care se întâlnesc deopotrivă la munte, la dealuri și la șes. În inventarul acestei culturi — care face legătura cu eneoliticul și deschide cultura bronzului dela noi — se oglindește noul aspect al modului de producție și transformările din viața socială, condiționate de modificările petrecute în procesul dezvoltării progresive interne a triburilor, și nu de vreo „invazie indoeuropeană”. Problema originii culturii Coțofeni, și implicit a bronzului de pe teritoriul patriei noastre, este una dintre problemele de bază ale istoriei societății primitive din cuprinsul Republicii Populare Române și ale etnogenezei populației geto-

1) Apulum, II, 1943—1945, p. 25 și urm.

2) Rev. Ist. Rom., XVII, 1947, p. 156—157.

3) Ibidem.

dace. Din studierea materialului arheologic, privit în lumina științei marxist-leniniste și a rezultatelor științei istorice sovietice, noi putem afirma azi, fără șovăire, că întreaga cultură a epocii bronzului dela noi s'a desvoltat pe baze etnoculturale locale, ca și cultura bronzului, care o continuă. Numeroasele asemănări ale culturii Coțofeni și ale celorlalte culturi din primele vremuri ale epocii bronzului — cu grupuri de culturi tribale uneori destul de îndepărtate — se explică: pe de o parte, tocmai prin trecerea triburilor locale la o treaptă mai desvoltată a creșterii vitelor, determinând raporturi reciproce foarte active și o mobilitate necunoscută până atunci, iar pe de altă parte prin similitudinea situației social-economice, care a generat forme similare, cum este cazul și cu ceramica pictată¹⁾. Triburile cu cultură Coțofeni sunt triburi de crescători de vite, care caută pășuni pentru turmele lor, de pe plaiurile înalte ale Carpaților până în valea Dunării²⁾. Stațiunile de munte sunt pe înălțimi mari, dar în vecinătatea unei ape sau a fântânilor, ori în apropierea stâncilor, cum este pe dildă, „Piatra Poienii“ dela Ighiel, jud. Alba³⁾ sau așezarea zisă „La Pietre“ dela Cetea, același județ⁴⁾, care sunt tipice vieții pastorale de munte. Triburile ocupă uneori și peșterile, în mod vremelnic, fie pentru adăpostul familiilor, fie pentru acela al turmelor. Peșterile vor fi servit și în timpul vânătoarei, dar aceasta are un rol cu totul secundar pentru crescătorii de vite.

În regiunile de dealuri, triburile acestei culturi ocupă punctele dominante, cele mai potrivite instalării stânelor. La șes ele se aseză pe terasele ultime ale râurilor sau ale lacurilor, de a căror apă era neapărată nevoie pentru vite. Din cauza secetei, zona pădurii s'a retras mai spre Nord și multe stațiuni vechi au fost părăsite cu totul, și aceasta *nu fiindcă populația a dispărut, ci datorită trecerii ei la o nouă formă de viață, care se desfășura acum în alte condițiuni istorice*. În stadiul actual al săpăturilor și cercetărilor arheologice, regiunea de șes a Munteniei ne apare mai puțin locuită în epoca bronzului, față de podișurile și dealurile subcarpatice. Poate că aceasta se datorește unei lacune numai în cercetările noastre, fiindcă valea Dunării oltene este intens locuită în aceeași vreme.

1) A. V. Arșilovschi, *Introd. în Arheol.*, 1947, p. 37.

2) Intocmai ea și triburile cu cultură Tei, care ajung din Țara Bârsei până în apropiere de valea Dunării.

3) *Apulum*, II, 1943—1945, p. 25, fig. 18.

4) *Ibidem*, p. 24, fig. 17.

Tipul de gospodărie a triburilor cu cultură Coțofeni este caracteristic crescătorilor de vite în turmă, *ocupațiune practică în condițiunile sezoniere* de căutare a hranei turmelor. Așa ne putem explica de ce stratul de cultură este uneori atât de superficial sau se restrânge numai la gropi sau răspândiri sărace. Prezența puținelor râșnițe de mână de mici dimensiuni sau, în general, a numai unor fragmente, nu poate afecta caracterul pastoral al gospodăriei acestor triburi. De sigur că, în unele regiuni ale țării noastre, a continuat tipul de gospodărie agricolă, fiindcă dezvoltarea creșterii vitelor și trecerea spre patriarhat s'au făcut în mod *inegal* și a depins, de sigur, și de factori locali, pe care încă nu-i putem cunoaște suficient.

Prima mare diviziune socială a muncii se petrece pe teritoriul patriei noastre în limitele dezvoltării triburilor cu cultură Coțofeni, curând după anul 2000 î. e. n. Probabil că aproape în același timp ea are loc și pe restul teritoriului R.P.R., unde nu întâlnim aceeași cultură. Pătrunderea triburilor nomade venite din U. R. S. S. a grăbit de sigur acest proces pentru regiunile de Sud-Est și de Est ale țării noastre.

Triburile crescătorilor de vite aveau un nivel de traiu mai ridicat decât cele cu agricultura primitivă. Ele dispuneau și de mijloace de locomoțiune mai rapidă. Ușurința deplasării prezenta o superioritate față de triburile cu agricultura primitivă și activa influențare reciprocă dintre triburi, care a fost un factor progresist în formarea unor uniuni mai mari de triburi și a elementelor unitare de cultură materială și de limbă.

Populația autohtonă a țării noastre n'a rămas stabilă după trecerea ei la orânduirea patriarhală. Ea s'a găsit într'o continuă transformare. Monumentele arheologice ne dovedesc că triburile băștinașe creșteau foarte probabil și cirezi de cai, de care vor vorbi mai târziu izvoarele antice. În săpături s'au descoperit: oase de cal, zăbale de corn de cerb (ca de pildă în cultura Tei din jurul Capitalei), sau de bronz (ca în depozitele din Transilvania: Spălnaca-Alba¹⁾, Lozna-Mare, jud. Someș), sau figurine de bronz reprezentând

---

¹⁾ J. Hampel, *Bronzilor*, II, pl. C, X IV--C 4.

calul și călărețul¹⁾ sau care cu patru ori cu două roți, probabil trase de cai, fie în procesul muncii, fie la lupte²⁾. Deci calul era folosit, deopotrivă, și ca animal de tracțiune, și de călărie. Oasele de vite cornute (oaia, capra, taurul) și reprezentările plastice sau incizate³⁾ ale acestora se înmulțesc pe măsură ce înaintăm în timp. Repertoriul formelor vaselor de lut cunoaște o varietate și o bogăție extraordinară. În special ne impresionează mulțimea ceștilor de toate formele și dimensiunile, care se desvoltă sub presiunea creșterii vitelor și întrebuințării laptelui ca hrană de bază în alimentație, alături de carne, pentru pregătirea căreia apar vase felurite, printre care și „sosiere“ elegante. Strecurătoare și vase cu piedestale serveau pregătirii cașului, care s'a perfecționat față de trecut, dacă judecăm după vasele de lut și cele de bronz folosite în acest scop. Din descoperiri întâmplătoare și din săpături, au ieșit la lumină „cuțite curbe“ din piatră, folosite la jupuitul și prepararea pieilor de animale. Dela Sărata-Monteoru, se cunoaște un număr însemnat de atari „cuțite“. Ele apar pe întreg teritoriul țării noastre și stau în legătură directă cu creșterea vitelor⁴⁾.

Chiar numai din înșirarea acestor monumente arheologice se poate vedea clar largă răspândire a creșterii vitelor de o formă superioară, aceea de turmă, precum și folosirea în mod omnilateral a animalelor și a produselor obținute dela ele. Crescătorii de vite aveau hrană în carne, în lapte, în produsele prelucrate ale acestora, aveau îmbrăcăminte mai bună și mai variată, dispuneau de materii prime, cum era lâna și părul animalelor din care făceau țesături și pături, precum și de un surplus de alimente și fire de tors, țesături și îmbrăcăminte, care formau obiectul schimburilor cu triburile agricole. Dacă ținem seama de mulțimea *fusaiolelor* întrebuințate la fusele de tors și de numărul atât de impresionant al greutateților de țesut pentru războiul vertical, și de *mosorelele* de lut, cât și de decorul vaselor, idolilor de lut și al obiectelor de bronz, în care se reflectă *cusăturile vremii*, suntem constrânși să admitem că în epoca de prosperitate a patriarhatului a existat arta țesu-

1) Ibidem, I, pl. 4 x IX, 5.

2) V. Pârvan, *Getica*, fig. 200, 10 (Orăștie, car ritual) și fig. 208.

3) *Folia archaeologica*, I—II, 1939, p. 1—4, fig. 1—2.

4) Unele exemplare sunt uzate și poartă urme de ascuțire cu gresia. Asemenea „cuțite“ sunt cunoscute de triburile cu cultură Glina III — Schneckenberg, Monteoru, Verbicioara, Tei, Wieberg.

tului și a cusăturilor, sprijinită pe creșterea vitelor și mai puțin pe agricultură. Fără îndoială că agricultura n'a fost oprită pe loc de creșterea vitelor, ci din contra, putem spune că ea s'a dezvoltat în condițiuni mai prielnice, într-un câat de acum înainte se va întrebuița și tracțiunea animală — în forma sa primitivă — în lucrarea ogoarelor, care dădeau, în același timp, și hrană pentru vite. Agricultura primitivă cu săpăliga n'a fost înlocuită. Plugul de lemn sau din corn de cerb va fi fost introdus în această vreme, dar nu avem încă o documentare arheologică în această privință. Cesar Bolliac și Gr. Tocilescu au vorbit în trecut de un *plug de bronz*, care însă s'a pierdut. În săpăturile de anul trecut dela Verbicioara-Dolj s'au descoperit în stratul de cultură aparținând tribului din epoca bronzului de acolo trei „săpătoare“, care pot fi considerate ca strămoșul plugului sau ca făcând parte dintr'un atare plug primitiv. O figurină zoomorfă — probabil un taur (coarnele sunt rupte) — dela Sultana — Ilfov, pare a purta pe corp urmele unui fel de *ham*, după descrierea și fotografia pe care le-a dat Ioan Andreieșescu în 1924 ¹⁾; aceasta ar fi un indiciu că vechimea utilizării forței animale e destul de mare. De altfel, etnograful sovietic, S. A. Tocarev, susține că nu este necesar să credem că agricultura cu sapa a precedat neapărat agricultura cu „plugul“ ²⁾.

Un lucru însă putem afirma cu certitudine: pe întreg cuprinsul țării noastre se găsește un număr extraordinar de mare de *seceri de bronz*. V. Pârvan scria următoarele în 1926: „*O singură unealtă rurală se găsește în cantități enorme în depozitele vârstei de bronz: seceră. E o dovadă că seniorii medievali (sic! D. B.) ai Daciei bronzului sunt înainte de toate mari agricultori, iar nu simpli crescători de cai, ca Tracii sudici*“ ³⁾. Marea cantitate de seceri de bronz, descoperite în depozite sau izolat este dovada concretă că productivitatea muncii agricole crescuse față de epoca matriarhatului și se ajunsese și la o perfecționare a mijloacelor de strângere a recoltei, înlocuindu-se secerile cu dinți de cremene fixați într'un mâner de corn sau poate chiar de lut, ca în valea Tigrului și Eufratului. Trebuie

¹⁾ Dacia, I, 1924, p. 102, pl. XXXIV, 14 și pl. XXXV, 13 (fotografia, mai ales).

²⁾ S. A. Tocarev în Sovietseia etnografia, I, 1949, p. 223. Autorul crede că plugul poate deriva deopotrivă din sapa și din hârleț.

³⁾ *Getica*, p. 294. De precizat că V. Pârvan avea aici o concepție greșită asupra acestor „seniori medievali“, fiind adeptul concepției anti-științifice a ciclurilor în istorie.

Însă subliniat că triburile din faza înaintată a treptei mijlocii a barbariei nu erau „înainte de toate mari agricultori” — cum credea V. Pârvan — ci mari *crescători de vite*. Răspândirea geografică a secerilor, concentrate în regiunile de dealuri, platouri și de munte, întărește și ea această concluzie, în afară de întreg conținutul culturii materiale. Unele seceri au servit ca *mijloace de schimb*, iar un număr însemnat era utilizat la *tăiatul fânului*, în vederea procurării hranei păioase pentru vite în timpul iernii, precum și la tăiatul *tufișului* de pe terenurile ce urmau să fie lucrate. *Prin urmare, secera a avut o funcțiune multiplă*. Ea arată și o ameliorare a întreținerii vitelor și nu numai o activitate de schimb și un progres tehnic în domeniul muncii agricole. Putem adăuga, de asemenea — sprijiniți pe datele etnografice — că acele numeroase râșnițe nu serveau toate numai la prepararea făinii, ci unele dintre ele erau folosite la *pisarea bulgărilor de sare* pentru pregătirea nutrețului stropit cu apă sărată. De aceea, creșterea numărului unor asemenea râșnițe de mână în culturile eneolitice și ale epocii bronzului trebuie interpretată și din acest punct de vedere.

Securile de bronz — mumite în terminologia arheologică *celturi* (securi cu un tăiuș și gaură de înmănușare longitudinală) — erau folosite și ele în chip multilateral, ca și celelalte securi cu gaură de înmănușare transversală. Ele au fost întrebuințate la strângerea frunzișului pentru hrana vitelor în timpul iernii și la tocatul acestui frunziș. Ele se foloseau și în agricultură, la curățirea tufișurilor, a crângurilor și la tăierea pădurilor cu scopul de a transforma terenurile în ogoare. Perioada de secetă, de care am vorbit mai înainte, a distrus o parte din păduri și populația locală a putut cultiva terenurile, scoțând butucii copacilor uscați.

Economia triburilor de crescători de vite s'a completat cu economia triburilor agricole, care sunt legate de regiunile de șes, cum ni se înfățișează grupurile tribale cu o cultură a câmpurilor de urne. Pe alocuri avem tipuri mixte de gospodării, care se sprijină deopotrivă pe creșterea vitelor și pe agricultura primitivă. Aglomerările dela Socodor și Vârșand, jud. Arad, în plin șes, par a avea spații special amenajate pentru țarcurile de vite¹⁾, pe când așezările triburilor cu cultură Monteoru ocupă dealurile subcarpatice²⁾ și

1) Studii și cercetări de istoric veche, I, 1950, p. 149 și urm.

2) Cea mai înaltă așezare Monteoru se află la Homorâci, jud. Prahova, la 716 m altitudine (Rev. de Preistorie și Antich. Naț., II—IV, 1940, p. 85).

podişurile — regiuni apte pentru creşterea vitelor — şi numai în mod excepţional coboară la şes, ca de pildă la Tinosul, jud. Prahova. În gospodăria agricolă se descoperă, uneori şi în morminte, *oase de păsări*. Aceasta dovedeşte şi o îndeletnicire cu creşterea păsărilor ¹⁾, după cum se va fi practicat şi *grădinaritul* şi cultivarea unor *plante textile* ²⁾, cum era *cânepa*, cunoscută încă din eneolitic, pe teritoriul patriei noastre.

Prima mare diviziune socială a muncii — cu desprinderea triburilor de păstori de cele agricole şi de cele cu o gospodărie mixtă — a avut o însemnătate covârşitoare pentru istoria societăţii primitive de pe teritoriul patriei noastre. Ea a dus la formarea definitivă a orânduirii patriarhatului şi va duce la descompunerea comunităţii primitive.

Desvoltarea metalurgiei bronzului. Regimul comunităţii primitive cunoscuse apogeul său în epoca patriarhatului. Creşterea vitelor în turmă a însemnat, după cum am văzut, o transformare radicală a economiei primitive. Apariţia bronzului şi dezvoltarea metalurgiei bronzului în perioada de înflorire a patriarhatului a fost un alt factor ce a determinat o nouă sporire a forţelor de producţie, care arată că societatea trecuse la o treaptă de cultură mai ridicată faţă de perioadele anterioare. Inlocuirea uneltelor şi a armelor de cupru — a căror răspândire era îngreunată din cauza temperaturii înalte (peste 1000°) necesară reducerii minereului de cupru — prin folosirea bronzului a dus la o *perfecţionare* a uneltelor de producţie, ale cărei urmări sociale nici n'au fost hănuite de cei care introduceau această inovaţie, după cum ne învaţă Tov. Stalin ³⁾. Creşterea vitelor în turmă şi dezvoltarea metalurgiei bronzului au determinat o regrupare a forţelor sociale.

Aliajul de bronz prezenta calităţi superioare: *topire* la o temperatură mai joasă decât cuprul (sub 900°), *fluiditate* şi *duritate*. După o perioadă de experienţe şi de schimb de experienţe cu unele triburi

P

1) S'au descoperit reprezentări de păsări în lut şi bronz, cât şi în decoraţiunile vaselor.

2) De sigur că în legătură cu arta ţesutului şi a cusăturilor se vor fi cunoscut şi plante colorante.

3) I. V. Stalin, *Despre materialismul dialectic şi materialismul istoric*, ed. P.M.R., 1948, p. 84 şi urm.

îndepărtate (M. Egee și Caucazul) și care se aflau la un grad de dezvoltare tehnică și socială superioară, populația de pe teritoriul patriei noastre a găsit și ea procentul normal de cositor (10%) cerut de metalurgia bronzului¹⁾. Bogăția în minereu de cupru din Carpați a favorizat de sigur prelucrarea bronzului. Până în prezent, nu avem date științifice asupra extragerii cuprului, dar marea cantitate de obiecte de bronz și de depozite ne dă dreptul să conchidem că triburile de pe această treaptă de dezvoltare cunoșteau extragerea cuprului din mine și reducerea lui în cuptoare speciale.

Așa numitele „baroase“ de granit, cu șanțulețe pentru fixarea cozii de lemn sau char cu gaură de înmănușare, au servit deopotrivă la sfărâmarea minereului de cupru și la extragerea sării²⁾. Pentru scoaterea minereului erau folosite și ciocane de mineri de cupru și de bronz. Prezența a numeroase securi în depozite — turnătorii — (Spălnaca și Uioara, jud. Alba, Gușterița, jud. Sibiu, etc.) ne face să ne gândim că unele dintre ele erau folosite la tăiatul lemnului, nu numai în galerii dar și la cuptoare, turnătorii și „atelieri“, fiindcă și aici se lucra cu mangal. Răspândirea unor atari turnătorii în regiuni bogate în lemn trebuie legată și de cerința unei asemenea materii prime. La șes întâlnim descoperiri izolate sau depozite cu un inventar în general sărăcăcios. Lucrarea bronzului se făcea și la *vetre deschise*, ceea ce a permis o rapidă dezvoltare a metalurgiei bronzului și a ușurat deplasarea meșterilor în bronz dela un grup social la altul. Fără îndoială, că producția de bronz era accesibilă într'o oarecare măsură fiecărui trib³⁾. Dar marea asemănare a obiectelor de bronz de pe întreg teritoriul țării noastre și al regiunilor învecinate ale U. R. S. S. și ale Ungariei ne face să presupunem nu numai existența unei activități de schimb destul de intensă, dar și prezența unor meșteri ambulanti, am putea spune, care mergeau în ținuturile de dealuri și de câmpie, unde bronzul era rar, și lucrau acolo, fie pentru comunitatea gentilică, fie pentru familiile patriarhale mai înstărite.

Cu toată răspândirea masivă a uneltelor de muncă (securi de

1) În depozitul dela Sinaia se află obiecte numai cu un procent de 30% Sn. Dacă se adaugă un procent mai mare de 10% Sn, bronzul își pierde calitățile tehnice amintite.

2) Un exemplar descoperit la Oena-Sibiului; Muzeul „Bruckenthal“, inv. Nr. 1.403; uzat puternic.

3) În așezările epocii bronzului, se găsesse tipare pentru obiecte (bivalve).

diferite forme, ciocane, nicovale, priboai, ferestraie, dălți, brice, seceri, etc.), a vaselor de bronz (străchini, cupe, căldărușe, etc.), a armelor (pumnale, săbii, lănci, săgeți, ghioage, coifuri, platoșe, cnemide, care de luptă, etc.), a obiectelor de cult (vase de cult, care rituale, amulete, etc.) și a podoabelor (ace de păr și îmbrăcăminte, aplice, cingători, diademe, fibule, cercei, brățări, etc.) — care constituie o mărturie a înaltei dezvoltări tehnice a epocii — bronzul n'a reușit să înlocuiască pretutindeni uneltele și armele de piatră și silex. *Răspândirea bronzului este inegală și relativă.* De urmările acestei invenții revoluționare au beneficiat numai anumite grupuri tribale și numai anumite pături sociale (vezi mai jos).

O asemenea metalurgie dezvoltată cerea o *diviziune a muncii*, o *specializare*, așa cum de altfel se oglindește ea în monumentele arheologice. Existau oameni specializați în extragerea minereului de cupru, alții în pregătirea bronzului, apoi specialiști armurieri, cunoscători deci în lucrarea armelor — alții specializați în turnarea uneltelor de muncă (seceri, securi), precum și turnători de obiecte de podoabă făcute potrivit gustului păturii superioare gentilice.

Bogăția, varietatea și perfecțiunea tehnică a decorului obiectelor de bronz, documentează existența unor decoratori de bronzuri, specializați, ca și *decoratorii* vaselor de lut, al căror repertoriu de motive ornamentale este comun.

*Arta aurului*²⁾, care dobândește în această epocă o largă dezvoltare, se sprijină de asemenea pe *meșteri* specializați în lucrarea acestui metal prețios. Unii vor fi lucrat acasă la proprietar, fie el colectivitatea gentilică ori familia patriarhală sau șeful tribului, gintei sau familiei, după ce s'a trecut la proprietatea privată.

Necesitatea procurării unei îmbrăcăminti corespunzătoare nivelului înalt al culturii vremii a creat, evident, meșteri în *arta țesutului și pielari* specializați.

Aceste felurite meșteșuguri primitive — la care trebuie să adăugăm și clăritul — duc la *mărirea capacității de producție* și la crearea unui *surplus* de produse. Și aceste noi fenomene își au importanța lor istorică în procesul de trecere la proprietatea privată.

Evident, nu putem vorbi încă de a doua mare diviziune socială

1) A căror varietate oglindește existența unor îndeletniciri variate.

2) Cărcia V. Pârvan i-a consacrat în 1926 un subcapitol special (*Getica*, p. 324 și urm.).

a muncii — între meșteșuguri și agricultură — dar primele elemente ale acesteia se și puseseră în mileniul II î. e. n.

*
* * *

Războiul ca fenomen permanent și mijloc de acumulare de bogății. Înainte de desvoltarea creșterii vitelor în turmă și de răspândirea metalurgiei cuprului, raporturile dintre triburi constau în mod normal în legături pașnice, de prietenie, de schimburi reciproce, de vizite și serbări comune¹⁾. Aceasta nu înseamnă însă că societatea primitivă de atunci nu cunoștea luptele intertribale.

Însă, în sânul societății organizate pe baza gintei patriarhale, se acumulează bogății crescânde, în vite, în produsele multiple ale acestora, în aur și bronz, toate acestea trezind pofta de jaf și de îmbogățire. Pentru paza turmelor, era iarăși nevoie de robi. Pe atunci, numai războiul putea procura toate acestea.

Pe cuprinsul țării noastre, avem o serie întregă de monumente arheologice, care oglindesc și acest caracter al societății, precum și *ritmul și direcția*, în care ea s'a desvoltat. Astfel, așezările însele iau acum un aspect și mai pronunțat de cetate, apărate cu șanțuri. E suficient să amintim așezările dela Sărata-Monteoru, jud. Buzău, Tincsul, jud. Prahova, Verbicioara-Dolj, Otomani-Bihor. „Cetățuile“ fortificate — chiar numai în mod destul de primitiv — reprezintă totuși un progres însemnat în istoria așezărilor omenești și oglindesc un stadiu anumit al desvoltării societății. Cetățuile aveau un caracter mixt: civilo-militar. Ele erau destinate adăpostirii vitelor, a cerealelor și în general a rezervelor colectivității de pe acel teritoriu, dar ele serveau și ca loc de refugiu pentru populația din împrejurimi. Cetățuile nu aveau o economie proprie, ci se bazau pe munca populației din vecinătate, ca și gorodiștele slave²⁾. În primele lor faze de desvoltare, cetățuile acestea răspundeau unui interes colectiv, fiind adăpostiri tribale. Mai târziu, însă, ele sunt puse numai în folosul unei minorități, ca apoi să ajungă în folosința unei singure persoane. Apariția „Cetățuilor“ e deci un fenomen istoric, determinat de desvoltarea societății omenești; ele își schimbă aspectul, în raport cu această desvoltare.

În ceea ce privește așezările deschise, acele *seliști*, care conțin

¹⁾ Cf. etnografului sovietic Tocarev, *Sovietscaia etnografia*, Nr. 1, 1949, p. 224.

²⁾ A. Nedorezov, în *Voprosii Istorii*, Nr. 3, 1949, p. 133.

în general straturi de cultură subțiri, cu bordeie sau colibe izolate, ele corespund mai de grabă unei viețuiri sezoniere și răspund noii tendințe de a-și crea o gospodărie proprie.

Caracterul epocii, pline de lupte intertribale, e reflectat tot atât de concret și de inventarul mormintelor, al straturilor de cultură, și al depozitelor. Numărul topoarelor de luptă și al celorlalte arme este impresionant de mare în comparație cu acela al uneltelor de muncă. S'au descoperit morminte de luptători, îngropați cu armele lor. Luptele pentru jaf și îmbogățire cât și nevoia de apărare au creat nu numai armele necesare și fortificarea cetățuilor, dar și o organizare potrivită sarcinii celei noi, căreia îi dăduse naștere dezvoltarea însăși a societății patriarhale. Incep să se înjghebe alianțe sau uniuni între triburi, al căror scop era de a jefui și de a se apăra. Aceste uniuni sunt din ce în ce mai mari după 1000 î. e. n. În ele sunt înglobate triburile sau uniunile eliminate în timpul luptelor. În felul acesta, numărul uniunilor se va micșora, și procesul acesta va continua și va grăbi apariția formațiunilor statale.

Mulțimea depozitelor *ascunse* se explică, nu prin pericolul vreunei „invazii“ din afară, ci prin factorii interni, prin apariția războiului ca fenomen permanent și istoricește necesar. Acțiunea de prădăciune era condusă de șefii de ginți sau de triburi, al căror rol sporește pe măsură ce se dezvoltă regimul patriarhal. Bunurile erau împărțite între bărbații înarmați, care participaseră la jaf. Din mijlocul războinicilor capabili se ridică *șefi militari*, care au embleme sau semne distinctive ale lor personale sau ale gintei sau tribului respectiv, care puteau varia ca formă. Așa numitul „sceptru de comandă“ din depozitul dela Drajna-de-Jos, jud. Prahova ¹⁾, buzduganul din depozitul dela Fizeșul-Gherlei, jud. Someș, topoarele cu două brațe perpendiculare din depozitul dela Domănești, jud. Satu-Mare, precum și toporul „sceptru“ descoperit anul trecut în săpăturile dela Vârșand, jud. Arad ²⁾ aparțin unor asemenea șefi de seamă și se găsesc pe linia de evoluție începută încă din eneolitic și oglindită în „sceptrele“ dela Fedeleşeni-Sălcuța, etc. De asemenea, securile duble în miniatură (lut), frumos decorate din cultura triburilor agricole din Oltenia și Banat pot fi considerate ca sim-

¹⁾ Dacia, II, 1925, p. 369, pl. III, 18, p. 364, pl. IV, 5 (I. Andrieșescu); topor cu un braț răsucit în formă de spirală.

²⁾ Studii și Cercetări de Istorie Veche, I, 1950, p. 150, din corn de cerb.

boluri ale puterii unor asemenea șefi (militari), după cum și în Creta securea dublă (labrys) era simbolul puterii regești¹⁾.

Toate faptele de mai sus ne îndreptățesc să tragem concluzia că, încă de pe treapta aceasta de desvoltare a societății, se petrecuse, și din acest punct de vedere, o diferențiere socială, ridicându-se la un rol predominant o pătură bogată, și mereu în proces de îmbogățire, formată și din războinici. Inceputurile *uniunilor de triburi și ale democrației militare*, care se desvoltă din societatea gentilică, sunt documentate în epoca patriarhatului.

Sclavajul patriarhal. Războiul dintre triburi procura și forța de muncă, cerută de desvoltarea societății. Intr'adevăr, desvoltarea forțelor de producție: creșterea vitelor în turmă, agricultura, metalurgia și celelalte meșteșuguri primitive amintite mai înainte reclamau noi forțe de muncă, pe care vechea comunitate nu le mai putea da. Unele dintre ele erau procurate pe calea schimburilor, altele însă, majoritatea chiar, le aduse războiul, prin prefacerea prizonierilor în robi. La întrebarea pusă la Conferința arheologilor din Octombrie 1949, dacă nu cumva poate fi vorba de un sclavaj patriarhal pe teritoriul țării noastre, raportându-ne pentru aceasta la anumite monumente arheologice precise, noi putem răspunde afirmativ: *da, a existat robia patriarhală pe teritoriul Republicii noastre, și ea poate fi documentată.*

Clasicii marxismului au arătat că prima mare diviziune socială a muncii a creat robia. Despre marea transformare socială a desprinderii triburilor de crescători de vite de triburile agricole, care s'a petrecut în țara noastră în primele secole ale mileniului II î. e. n., cred că nu se mai poate îndoi nimeni. Fr. Engels scria: „*Cea dintâi mare diviziune socială a muncii aduse cu sine, în mod necesar, robia — odată cu sporirea productivității muncii, deci și a bogăției, și odată cu lărgirea câmpului producției, în condițiile generale istorice date*“²⁾. Din cele precedente, s'a putut vedea că productivitatea muncii sporise și câmpul producției se mărise considerabil în condițiile istorice de desvoltare a societății omenești de pe teritoriul țării noastre. *Robia devenise deci necesară.* Sclavajul patriarhal este o treaptă necesară în desvoltarea socială a tuturor

1) Cf. Sergheev, *Istoria Greciei Antice*, cap. III, *Civilizația cretană*.

2) Fr. Engels, *Origina familiei, a statului și a proprietății private*, ed. 1948, p. 174.

popoarelor și el este o trăsătură esențială a patriarhatului și de teritoriul țării noastre.

Dar teza lui Engels poate fi confirmată și prin izvoare arheologice. În primul rând, este vorba de construcțiile „ciclopice“ de pe cetățuia dela Sărata-Monteoru, aparținând *ultimei* faze a culturii tribale de acolo. În săpăturile arheologice întreprinse în anul 1949 — cât și în săpăturile anterioare — s'au determinat pe cetățuie construcții continue de piatră cu temelia din blocuri mari, precum și postamente de clădiri cu soclu făcut din pietre mici ¹⁾. S'au determinat de asemenea turnuri de apărare și de supraveghere ²⁾. Aceste construcții și aducerea materialului s'au realizat și prin munca robilor patriarhali, care făceau parte din familia patriarhală, în care intrau oameni liberi și neliberi. Foarte probabil că și alte lucrări de fortificare a *cetățuilor*, cum erau șanțurile de apărare, și terasele ³⁾ se făceau tot prin munca robilor, ca și construirea mormintelor de piatră, de dimensiuni mai mari.

Construcțiile „ciclopice“ dela Sărata-Monteoru amintesc pe cele din Sudul Uniunii Sovietice și pe cele din mediul arheologic cretanomicenian al unei orânduiri sclavagiste particulare. Ele ocupă un loc însemnat în istoria patriarhatului. De aceea, monografia cetățuiei și a celor șase cimitire de acolo este așteptată cu interes, fiindcă analiza istorico-arheologică a descoperirilor va arunca o lumină nouă asupra existenței sclaviei patriarhale și a diferențierii sociale, cu *bogații* — adăpostiți sus, în cetate, în locuințe de piatră și îngropați cu obiectele lor de aur — și cu *săracii* din împrejurimile *cetățuiei*, îngropați în morminte goale. Oameni liberi și robi, bogați și săraci, aceasta e structura socială a grupului tribal sau a uniunii de triburi dela Sărata-Monteoru, din ultimă sa fază de dezvoltare, care este caracterizată prin progresul acesta colosal al artei construcțiilor în piatră, o trăsătură dominantă a treptei superioare a barbariei, pe care descoperirile dela Sărata-Monteoru o anunță. Cetățuia dela Sărata-Monteoru este și un izvor istoric, care oglindește începutul *ascuțirii antagonismelor* dintre satele și sălașele

1) Studii și Cercetări de Istorie Veche, I, 1950, p. 53 și urm.

2) Ibidem; vezi și Raportul Muz. Naț. de Antiq., 1944, p. 27. Un mare șanț de apărare separă cetățuia de restul culmilor, (Ibidem, p. 56).

3) Ca la S. Monteoru și la Boarta, jud. Târnava-Mare, unde este o Cetate ocupată de un trib cu cultură Coțofeni (Apulum, III, 1946—1948, p. 17 și 20; extras).

populației sărace și „burgurile“ ce încep să se ridice de acum, ca să ajungă până la cetățile dacice din Munții Orăștiei.

Marea desvoltare a metalurgiei — cu turnătorii masive, care aveau nevoie de mari cantități de cupru extras din mine—mulțimea obiectelor fine și scumpe din aur și bronz, luxul și bogăția extraordinară, alături de sărăcia colibelor și a bordeelor risipite, intensa desvoltare a creșterii vitelor, toate acestea nu le putem explica fără existența unei aristocrații gentilice și a sclavajului patriarhal. „Din prima mare diviziune socială a muncii — scrie Fr. Engels — izvoră prima mare împărțire a societății în două clase: stăpâni și robi, exploataatori și exploatați“¹⁾). Pentru istoria patriei noastre ne găsim, în ultimele secole ale mileniului II î. e. n., și în primele secole ale mileniului I î. e. n., în fața unei societăți, în care se și puseseră premisele unei societăți împărțite pe clase. Ea se oglindește în monumentele arheologice.

*

*

Schimbul ca instituție regulată. După consolidarea patriarhatului dela începutul epocii bronzului, se creaseră și condițiile necesare desvoltării unui schimb permanent între membrii diferitelor triburi. Fără îndoială că a existat la început un schimb intertribal prin mijlocirea șefilor de ginți — cum arată Fr. Engels²⁾ — dar condițiile erau coapte și în sânul societății gentilice patriarhale dela noi, ca să ia naștere și un schimb între indivizi, care devine forma caracteristică, după ce turmele trecură în proprietate individuală, ca și bogăția în bronzuri sau alte metale ori produse agricole. În special vitele, și în al doilea rând bronzurile, constituiau principalul articol de schimb. De altfel, se știe că păstoritul și comerțul au fost întotdeauna îndeletniciri inseparabile una de alta. Triburile cu o economie pastorală, care, în Carpați, ajunseseră să dețină și marea bogăție a produselor metalurgiei de bronz, cât și mari cantități de obiecte de aur — s'au îmbogățit repede din surplusul producției și din activitatea de schimb a acestui surplus. Descoperirea uneori a unor obiecte izolate în colibele sau bordeiele epocii bronzului este o dovadă că schimbul se practica de data aceasta între

1) Fr. Engels, *Originca familiei*, ed. 1948, p. 174.

2) Ibidem, p. 172.

șefii familiilor patriarhale. Se schimbau de asemenea vase de lut, care circulau dela un cerc de cultură la altul¹⁾, datorită tocmai raporturilor de schimb, apoi țesături, brânzeturi, sare, carne preparată (pastramă), piei, lână, etc.

Dar schimbul regulat creă necesitatea unei *mărfi-bani*. Prima marfă care a avut această funcție au fost vitele: „*Vitele căpătară funcția de bani și slujiră ca bani pe această treaptă*“, scrie Fr. Engels²⁾. De amintit că în limba veche rusă *vita* înseamnă monedă (Ravdonicas) și că acest cuvânt a trecut cu același conținut — azi pierdut — în limba română, într'o epocă destul de îndepărtată, de conviețuire străveche slavo-română.

Vitele au servit ca unitate de măsură a valorii aproape în mod exclusiv, până la trecerea pe treapta superioară a barbariei. Dar cu același scop erau folosite și unele obiecte de bronz (seceri, securi), de aur (plăci, discuri, inele³⁾, securi masive, ca cele dela Țufalău), de argint sau chiar de cupru („turtele“ de cupru, care puteau răspunde și acestei nevoi). Aceste obiecte se cântăreau, ca și inelele de aur, din tezaurul dela Turnu-Măgurele, care precede destul de aproape (sec. VI î. e. n.) apariția primelor monete de metal pe teritoriul R. P. R., și care inele îndeplineau funcțiunea de monedă. Procesul de apariție a monetei și a păturii negustorilor, ca intermediari între producători și consumatori, își are începuturile sale în epoca patriarhatului și se adâncește în raport cu dezvoltarea societății.

În privința intensității schimbului de vite, nu avem documente arheologice; dar în ceea ce privește circularea produselor de bronz lucrate în turnătoriile din Transilvania și în alte părți ale țării noastre avem la îndemână o documentare dintre cele mai concludente. Unelte de muncă, armele și podoabele circulă pe întreaga unitate a culturilor tribale din epoca bronzului, fără deosebire de grupările tribale mici și de obstacole geografice (Carpații). Zecile de depozite sau comori, descoperite pe teritoriul țării noastre, constituiesc cea mai concretă mărturie, nu numai a diviziunii muncii și a productivității ei — de care am vorbit mai înainte — dar și a unei vii

¹⁾ În faza mai înaintată a culturii tribale dela S. Monteoru au fost semnalate importuri din mediul culturii Tei, Raportul Muz. Naț. de Antich., 1944, p. 27.

²⁾ Fr. Engels, O. c., p. 173.

³⁾ Depozitul dela Brăduț, jud. Odorhei, cuprinde — printre alte obiecte de bronz — 25 inele de aur, care au greutate diferite.

activități de schimb a diferențierii sociale și a procesului de formare a proprietății private.

Dar, în epoca de care ne ocupăm, triburile de pe teritoriul Republicii noastre întrețineau raporturi de schimb foarte îndepărtate. Produse din Carpați au ajuns pe calea schimbului până departe spre Europa Centrală, spre Sudul și centrul Uniunii Sovietice, de unde pătrundeau alte produse, precum și spre Tracia și Epir. Aristocrația gentilică ce se forma a simțit de asemenea nevoia de a-și procura, de pildă, *arme miceniene*, cum ne-o dovedesc spada de bronz dela Roșiorii-de-Vede¹⁾, lama de pumnai dela Poiana-Tecuci, spada dela Dumbrăvioara, jud. Mureș²⁾ și alte săbii din Transilvania³⁾. Aceste arme se situează în sec. XV—XIII î. e. n. Asemenea arme miceniene au fost descoperite și în Bulgaria (Grevena, Kagliari), și în Sudul Uniunii Sovietice (în cultura Usatovo⁴⁾), care a pătruns și pe teritoriul țării noastre, așa cum au dovedit-o săpăturile din 1949.

Chiar numai aceste monumente de cultură materială miceniană, fără a mai vorbi de unele obiecte de cult și de influențe certe asupra culturii tribale locale, oferă o documentare concretă ca punct de plecare în tratarea problemei colonizării grecești de pe țărmul românesc al Mării Negre, colonizare considerată ca rezultatul unui proces istoric de lungă durată ce a început cu un mileniu mai înainte și care se sprijină pe o lungă epocă de raporturi de precolonizare cu băștinașii — raporturi pe care Grecii le-au moștenit „într-o măsură considerabilă încă din perioada miceniană“⁴⁾, concluzie la care a ajuns știința istorică sovietică pentru regiunile din Sudul Uniunii Sovietice

Băștinașii au cunoscut deci pe navigatorii micenieni, care îmbinau activitatea comercială cu pirateria și au adus mărfurile lor pe țărmul vestic al Mării Negre și pe malul Dunării, de unde apoi, puteau pătrunde spre Moldova și spre Transilvania. Evident, nu este exclusă nici pătrunderea elementelor de cultură miceniană peste

1) Dacia, V—VI, p. 169—173.

2) Hampel, *Bronzkor*, I, pl. XX, 2.

3) Podoabe de faianță de origină sudică s'au descoperit la Sărata-Monteoru, Sighet și Poiana.

4) C. M. Colobova, în *Vestnic Drevnei Istorii*, Nr. 2, 1949, p. 131, în recenzia făcută lucrării lui A. A. Iessen, *Colonizarea greacă pe țărmul nordic al Mării Negre*, Leningrad, 1949, în care autorul tratează colonizarea ca un proces de lungă durată.

Balcani, çupa cum iarăși putem presupune că și băștinașii mergeau în centrele miceniene.

Fără îndoială că prin intermediul schimburilor, regiunile mai înaintate în cultură—cum era lumea miceniană—au înrâurit în mod favorabil desvoltagea triburilor locale, stimulând factorii interni. Știința sovietică a ajuns la concluzia că Micene avea o structură social-economică similară celei sclavagiste din Creta, deosebindu-se de aceasta doar prin faptul că aristocrația sa juca un rol mai însemnat ¹⁾. Se înțelege dar că raporturile băștinașilor cu Micenienii au jucat un rol progresist în ceea ce privește grăbirea procesului de diferențiere socială și de apariție și desvoltage a sclavajului patriarhal din mileniul II î. e. n. pe teritoriul R. P. R. Descoperirile dela Sărata-Monteoru trebuie privite și în lumina acestor raporturi, iar rolul coloniilor grecești, în același proces de adâncire a sclavajului la Geto-Daci, trebuie tratat din punct de vedere istoric, legându-l de perioada miceniană, pe care acele colonii au continuat-o.

Intrepătrunderea triburilor de pe teritoriul U.R.S.S. cu cele de pe teritoriul R. P. R. este atestată în descoperirile de anul trecut din Sudul Moldovei. E vorba de triburile cu o cultură *Usatovo* (după satul cu același nume de lângă Odessa), documentată la Foltești, jud. Cuvurliu ²⁾. Din spre Vest și Sud-Vest pătrunde o puternică influență a triburilor lusaciene.

În faza aceasta de desvoltage a societății omenеști, nici nu se mai poate concepe o tratare *izolată* a istoriei triburilor de pe teritoriul țării noastre, fără a ține seama de legăturile cu triburile vecine.

Rodnice au fost însă și raporturile reciproce dintre triburile din cuprinsul patriei noastre. Privită în totalitatea sa, cultura bronzului prezintă o vădită unitate în ceea ce privește elementele sale esențiale, care se explică, pe de o parte prin desvoltagea sa etnoculturală locală, iar pe de alta, prin acțiunea reciprocă dintre triburi sprijinită pe multilateralitatea legăturilor și influențelor culturale dintre grupele tribale. Dela diversitatea culturii tribale neolitice, se ajunge în epoca de înflorire a patriarhatului la o unitate mai mare și mai strânsă. Aceasta presupune, de sigur, și începutul formării unei limbi comune, *a unei unități de limbă*. Intrepătrunderea formelor de cultură materială ducea în mod inevitabil la crearea acestei unități.

1) Sergheev, *Istoria Greciei Antice*, 1947, cap. Micene.

2) Studii și Cercetări de Istorie Veche, I, 1950, p. 64 și urm.

La începutul mileniului II, societatea de pe teritoriul patriei noastre se găsea în stadiul indoeuropean timpuriu, așa cum se găseau și teritoriile cuprinse în procesul istoric al etnogenezei Slavilor răsăriteni¹⁾ în care intră, după ultimele rezultate ale cercetărilor istoricilor și arheologilor sovietici, și teritoriul dintre Dunăre și Nistru, „ca unul dintre cele mai importante focare ale etnogenezei Slavilor de Răsărit”²⁾. Limbile tribale s'au desvoltat mai departe, în direcția formării unei comunități de limbă, proces care corespunde formării comunității de cultură. Incrucișarea triburilor și a ginților de pe teritoriul R. P. R., care se oglindește în descoperirile arheologice, va fi un pas foarte important în calea formării poporului dac. Tocmai pe baza acestei încrucișări — susține etnograful sovietic Tocarev — ia naștere, în epoca timpurie a societății pe clase, *poporul*³⁾.

Familia patriarhală și apariția proprietății private. Familia-pereche a orânduirii patriarhale nu jucase un rol de celulă economică și nu reușise să distrugă economia comunității primitive, fiindcă ea „era prea slabă și prea nestatornică prin sine însăși pentru a da naștere nevoii, ori măcar dorinței de gospodărie proprie”⁴⁾. În schimb, familia patriarhală — o formă intermediară între familia-pereche și cea monogamă, și care se desvoltă datorită tocmai triumfului regimului patriarhal ce răsturnase și raporturile casnice de până atunci îndepărtând femeia dela munca productivă socială — reprezintă un factor ncu, în luptă cu gospodăria colectivă gentilică. Familia patriarhală luptă și reușește să-și creeze o gospodărie proprie, separată de gospodăria ginții. În săpăturile de până acum s'au descoperit locuințe mici, destinate familiilor patriarhale. E vorba uneori de bordeie sau colibe la suprafața solului, ori de construcții cu soclu de piatră, cum sunt cele dela Sărata-Monteoru, care rămân a fi studiate mai de aproape. Bordeiele și colibele, cu gospodăria lor proprie — deși sunt răspândite uneori pe o vastă întindere (vezi: așezările culturilor câmpurilor de urne și Tei de pildă) — păstrează totuși o legătură cu întreaga comunitate gentilică patriarhală. Odată cu victoria familiei monogame se va rupe însă și această dependență.

1) A. Udalțov, *Problemele originii Slavilor în lumina arheologiei contemporane*, în *Voprosii Istoriei*, Nr 2, 1949, p. 23.

2) Vezi concluzia la: D. Gurnici, în *Voprosii Istoriei*, Nr. 11, 1949, p. 119.

3) S. A. Tocarev, *Despre felul cum se pune problema etnogenezei*, în *Sovietskaia etnografia*, 3, 1949, p. 15 și urm.

4) Fr. Engels, *O. c.*, ed. 1948, p. 50.

Mormintele de înhumare și cele de incinerare poartă și ele caracteristicile familiei patriarhale. Adesea apar morminte duble, soț și soție. Într'un mormânt dela Halciu-Brașov au fost îngropați ambii părinți și un copil¹⁾. În îngropările împreună a unui bărbat și a unei femei, din perioada eneolitică și în epoca bronzului²⁾, s'a văzut în general dependența femeii față de bărbat; acesta a transformat femeia în proprietatea lui, obligând-o să-l urmeze și după moarte. În arheologia sovietică s'a discutat de multe ori această problemă, spune S. V. Kiseleff, și „*ca rezultat al discuțiilor îndelungate* — scrie el — *s'a lămurit că îngropările perechilor din epoca bronzului dovedesc lupta noilor relații cu cele vechi matriarhale, și în consecință ele dovedesc începutul stadiului următor, al patriarhatului*“³⁾. De sigur că noile raporturi s'au impus în urma unei lupte îndelungate. Tot savantul sovietic Kiseleff amintește concluziile etnografului S. P. Tolstov, care a combătut motivat opinia arheologilor referitoare la îngroparea forțată a soției, susținând că acest lucru era imposibil câtă vreme orânduirea patriarhală gentilică se baza pe *exogamie*⁴⁾. În cursul dezvoltării epocii bronzului, și mai ales la sfârșitul acestei epoci, rămășițele matriarhatului sunt însă înfrânte definitiv⁵⁾. Aceasta coincide cu triumful familiei monogame. Rămășițele matriarhatului sunt documentate pe teritoriul țării noastre și prin *plastica* feminină din epoca bronzului. Majoritatea idolilor feminini aparține culturii tribale a câmpurilor de urne din Oltenia și Banat, care are un caracter agricol, cuprinsă însă, — după cum am văzut mai sus — în formațiunea social-economică a patriarhatului. Nu poate fi vorba deci de o dăinuire a orânduirii matriarhale, ci de rămășițe ale acestei orânduirii. Figurinele de lut, decorate frumos⁶⁾ și destul de numeroase în mormintele și așezările din valea Dunării, arată doar că femeia ocupă pe alocuri încă o poziție destul de însemnată în societatea pa-

1) A. Prox, *Die Schneckenbergkultur*, Brașov, 1940, p. 22; în regiunea Brașovului s'au descoperit și alte morminte de familie.

2) Morminte duble de incinerare s'au descoperit în 1932 și la Balta-Verde, jud. Mehedinți.

3) S. V. Kiseleff, în *Kratkie Soobșenia*, 28, 1949, p. 117 și urm.

4) *Ibidem*.

5) Fapt pe care Kiseleff l-a constatat în săpăturile din Sudul Siberiei (L. c.).

6) Diferitele exemplare arată și îmbrăcămintea femeii: fuste lungi și largi în formă de elopot, unele decorate cu cusături; bustul e de obicei gol, iar părul împletit în coade și lăsat pe umeri.

triarhală și cu deosebire în practicile rituale ale acestei societăți, ca și la Creta.

Inventarul mormintelor reflectă inegalitatea socială de avere, pe care am constatat-o și la alte monumente ale culturii materiale. În mormintele familiilor patriarhale se depunea averea acestei familii, care variază dela mormânt la mormânt. Egalitatea de proprietate gentilică se sfârâmase deci. Întâlnim de asemenea morminte în tumuli, uneori înconjurate cu pietre și având obiecte de preț, de bronz, de aur, sau vase de lut ars. Ele aparțin căpeteniilor familiilor patriarhale. Sub impulsul bogăției crescândă acumulată de bărbat, vechile raporturi de căsătorie, de familie, de gintă se schimbă. Fr. Engels a arătat că pe treapta mijlocie a barbariei s'a petrecut și trecerea averii obștești a tribului și a ginții în proprietatea capilor familiilor izolate. Alături de această formă nouă de proprietate dăinuiește încă și proprietatea colectivă gentilică, atât asupra pășunilor, ogoarelor, minelor de cupru, cât și asupra unor mari turnătorii, ca aceea dela Spălnaca, de pildă, sau depozite bogate, ca cel de aur dela Țufalău. Dar majoritatea depozitelor aparține căpeteniilor familiilor patriarhale și șefilor gentilici, care au reușit să-și însușească averea obștei familiale sau gentilice, mai ales după ce funcțiunea lor devenise ereditară.

Perioada de descompunere a orândurii gentilice patriarhale. Monumentele arheologice ne permit să vedem în ele oglindirea existenței unei pătri conducătoare, care s'a format în procesul istoric de dezvoltare a societății și care va fi răsturnată abia de Sciți, în sec. VI. Noi nu vedem în cultura băștinașilor o transformare bruscă, radicală, prin sec. IX—VIII î. e. n., care să fie pusă în legătură cu pătrunderea Cimmerienilor și a culturii lor pe teritoriul țării noastre. Schimbările se produc în interiorul societății, din cauza contradicțiilor ce luaseră deja naștere în sânul acestei societăți. Însăși cultura hallstattiană dovedește o dezvoltare locală. Materialul arheologic, provenit din depozite și morminte, atribuit de unii arheologi români și străini așa numitului cerc „traco-cimmerian“ sau culturii „cimmeriene“, este disparat și neconcludent. El nu ne îngăduie să vorbim de o anumită cultură materială, bine definită din punct de vedere etnic. Culturile pot aparține mai multor triburi, și „*arheologia definește cultura, iar nu poporul*“¹⁾, dacă nu se sprijină și pe alte izvoare.

¹⁾ S. A. Tocarev, *Despre felul cum se pune problema etnogenezei*, în *Sovietskaia etnografia*, Nr. 3, 1949, p. 35.

Știința sovietică ne atrage atenția că nu ne putem bizui pe aportul exclusiv al arheologiei în rezolvarea problemei de etnogeneză ¹⁾ și de atribuire — în cazul nostru Cimmerienilor — a descoperirilor așa zise „cimmeriene“ dela noi. Aceste descoperiri sunt tot atât de discutabile, ca și raporturile traco-cimmeriene și scito-cimmeriene. Foarte de curând, L. A. Elnițkii a arătat că Cimmerienii n'au locuit nici pe țărmul Bosforului și nici în stepele dela Nordul Mării Negre și că relatările lui Herodot sunt de natură legendară, necorespunzătoare realității istorice, întru cât pe baza izvoarelor asiriene și a altor izvoare, Cimmerienii nu pot fi localizați decât în Caucazul de Nord și cel mult și în stepa din imediata apropiere, care este singurul teritoriu comun Cimmerienilor și Sciților, în sensul știrilor herodotice ²⁾. Ținând seama de ultimele rezultate ale științei sovietice asupra Cimmerienilor, putem spune că problema arheologică referitoare la determinarea culturii „cimmeriene“, ori a cercului „traco-cimmerian“, va trebui privită „într'o lumină diferită de cât se credea până azi“ ³⁾.

Transformările sociale ce au avut loc în sânul triburilor locale în perioada de trecere dela treapta mijlocie a barbariei, la treapta superioară, au fost determinate de factori locali. Și îngropările masive de depozite-comori dintre 1000—800 î. e. n. se datoresc de asemenea condițiilor istorice particulare, în care se petrecea trecerea spre o treaptă superioară, cu triumful proprietății private și a familiei monogame și cu războaie de pradăciune, care măreau autoritatea șefilor militari secundari și a șefilor uniunilor de triburi, și cu dezvoltarea negustorimii.

Introducerea fierului — în cele două secole dinaintea venirii Sciților — a avut însă o însemnătate revoluționară și ea a determinat trecerea populației băștinase pe treapta superioară a barbariei. În unele depozite, datate între 1000—800 î. e. n., s'au descoperit obiecte de bronz purtând urme de fier (rugină), ca cele din depozitul

¹⁾ Tocarev, O. c., p. 35—36, care scrie textual: „arheologia nu poate răspunde la problema dacă monumentele, care se schimbă pe un teritoriu dat, aparțin unuia sau aceluiași popor sau unor popoare diferite, dacă aceste popoare sunt înrudite sau streine unele de altele“.

²⁾ L. Elnițkii, *Cimmerienii și cultura cimmerică*, în Vestnik Drevnei Istorii, Nr. 3, 1949, p. 14—26.

³⁾ Ibidem.

dela Moigrad, jud. Sălaj¹⁾ și Bancu, jud. Ciuc²⁾), ceea ce înseamnă că fierul era cunoscut înainte de Sciți. Populația băștinașă se găsea deja pe calea de desvoltare indicată de forțele de producție. Cultura hallstattiană locală începuse să se formeze și chiar să se definească ca atare înainte de Sciți. Pătrunderea acestora nu trebuie privită ca un eveniment izolat și hotărîtor în crearea culturii celei noi, care ar fi modificat radical baza desvoltării societății băștinașe. Așezarea Sciților pe teritoriul R. P. R., ca și a Grecilor pe țărmul Mării Negre, care se petrece concomitent și în legătură strînsă cu prima, prezintă aspecte felurite ale unui proces istoric însemnat: *căderea păturii conducătoare a triburilor și a uniunilor de triburi locale trace și grăbirea procesului de descompunere crescîndă a organizării gentilice și de trecere în spre societatea împărțită pe clase*. Prin sec. VII—VI î. e. n., grupările tribale de pe teritoriul țării noastre se găseau — ca și cele din Sudul Uniunii Sovietice³⁾ — într'un stadiu de democrație militară, dar nu în formele sale clasice (cu adunarea poporului, a sfatului șefilor de ginți și un șef militar), fiindcă ele începuseră să treacă peste marginile organizării gentilice și se îndreptau spre formațiuni statale. Procesul de transformare a orânduirii primitive într'o organizație de clasă — într'o organizație statală — trebuie urmărit încă din epoca târzie a bronzului, unde găsim premisele sale. Aristocrația gentilică, formată din șefii de trib, din șefii ginților și posesorii de mari bogății, este antrenată din ce în ce mai mult în activitatea de schimb, care contribuie la distrugerea relațiilor gentilice bazate pe înrudirea de sânge și la crearea legăturilor teritoriale. Dar procesul de diferențiere socială, de adîncire a sclavajului se face în mod inegal pe teritoriul patriei noastre, în raport cu factorii locali și externi, care se influențează și se condiționează reciproc. De aceea, nu ne este indiferent nici *cînd*, dar nici *unde* apare prima monetă bătută. Nu este întîmplător faptul că prima formă de stat sclavagist dac cunoscută de izvoarele literare antice⁴⁾ cuprinde și teritorii ca cele din Dobrogea și Sudul Moldovei, unde își făcuseră apariția de timpuriu monetele histriene.

Istoria societății omenești de pe teritoriul țării noastre, care

1) Prähistorische Zeitschrift, XXVI, 1935, p. 24—57. La sfârșitul sec. IX î. e. n. se găseau chiar obiecte de fier (Ibidem).

2) Emlékkönyv, Sf. Gheorghe, 1929, p. 292.

3) Cf. Gaiduchevici, *Regatul Bosporan*, 1948, cap. II, p. 36 și urm.

4) Conduc de Dromichete; stat în care găsim elemente de democrație.

se găsea pe treapta superioară a barbariei și în perioada de pregătire a societății pe clase, trebuie studiată amănunțit, dar ea iese din cadrul comunicării noastre.

Incheind, amintesc cuvintele istoricului sovietic B. D. Grecov, spuse cu ocazia discuțiilor asupra rezultatelor săpăturilor și cercetărilor arheologice din 1948: *„Arheologii trebuie să țină seama că o bună desgropare a monumentului, stabilirea datei când a fost făcut și — poate — apartenența lui etnică, nu constituie decât începutul cercetărilor. Sarcina principală constă în explicarea fenomenelor observate, în punerea cu curaj de noi probleme istorice și rezolvarea acestor probleme pe baza metodei marxist-leniniste“*¹⁾.

---

²⁾ La: G. Gorfcin, in *Voprosi Istorii*, Nr. 5, 1949.